

Pavel Krafl

Církevní právo ve středověké olomoucké diecézi

S právem se setkával každý prostý kněz, musel znát základní principy církevní správy, řídit se statuty platnými pro jeho diecézi, umět poradit v životní nesnázi věřícím nejen z hlediska náboženského, ale i praktického — právního. V církvi existovala v právním směru podobná mnohotvárnost jako v zemích řídících se právem zvykovým. Postupně si začala církev vytvářet vlastní právo, právo kanonické. Cílem textu je seznámit s šířením a rozšířením kanonického práva na Moravě a s partikulárním právem církevním olomoucké diecéze v období středověku.

Rozvoj práva církevního jako druhého učeného práva byl podmíněn znovuvzkříšením práva římského; *ecclesia vivit lege Romana*. V průběhu tisíciletého trvání církve narostl počet církevních právních pravidel do té míry, že dřívější sbírky církevního práva již nepostačovaly a nepodávaly potřebný přehled veškeré látky. Ze souborů sepsaných před Graciánem jmenujme alespoň *Decretum Burchardi*, dílo wormského biskupa Burcharda (965—1025) a *Panormii*, *Decretum a Tripartitu*, práce Ivona, biskupa v Chartres (1040—1116). Převratného významu nabylo sestavení kanonických předpisů boloňským profesorem Graciánem, který z papežských příkazů, usnesení koncilů, výroků svatých otců a jiných pravidel sestavil mohutnou sbírku, zvanou *Concordantia discordantium canonum* (kolem 1140). Studium obrovské masy nových předpisů církve, vydávaných v podobě papežských příkazů - dekretálů, bylo rovněž zájmem školy, která se snažila uvést i tuto látku do podoby použitelné pro širokou praxi a dát ji teoretický základ. Péčí Bernarda Papienského byl učiněn pokus sestavit toto nové právo do jediné, soustavné uspořádané sbírky (*Compilatio prima*). Bernard látku rozdělil do pěti knih, jejichž systematika byla později přejímána nejen tvůrci dalších soukromých sbírek, ale i budoucím papežským zákonodárstvím. Roku 1234 papež Řehoř IX. promulgoval výlu-

čnou sbírku *Liber extra*. Ji následovala taktéž veřejná a výlučná *Liber sextus* Bonifáce VIII. (1298). Roku 1317 byly vyhlášeny tzv. Clementinae. Platné dekretály, které nebyly v žádné ze stávajících platných sbírek, shrnul Jean Chappuis do *Extravagantes Joannis XXII. a Extravagantes communes*¹.

Počátky

Nejstarší stopy uznávání či také propagování křesťanských právních zásad v českých zemích se vztahují, kromě organizačních záležitostí, k instituci manželství, at' už to je v ediktu Boleslava II. z r. 992, adresovaném biskupu Vojtěchovi, kde se stanoví, že se má postupovat *secundum statuta canonum*, nebo v dekretech knížete Břetislava I. vyhlášených nad hrobem sv. Vojtěcha v Hnězdně r. 1039. Vzhledem k příslušnosti Moravy k Čechám za Boleslava II. a Břetislava I. platila jejich ustanovení i zde. Ustanovení Boleslava II. i Břetislavova dekreta jsou dokladem doby, kdy veškeré zákonodárství ve státě náleželo panovníkovi; nerozlišovalo se tedy mezi soudnictvím světským a církevním, nebylo rozdílu mezi laikem a knězem².

Biskup Jindřich Zdík

Počátky olomouckého biskupství klademe do roku 1063, kdy státně-politické příčiny přiměly knížete Vratislava II. k vyjmutí Moravy z církevní správy pražského biskupa a k vytvoření samostatného moravského

¹ W. M. Plöhl: *Geschichte des Kirchenrechts*. II. *Das Kirchenrecht der abendländischen Christenheit 1055 bis 1517*. Wien—München 1962; J. Kejř: *Středověká právní věda*. In: P. Spunár a kol.: *Kultura středověku*. 2. pozměněné a doplněné vydání. Praha 1995, s. 99—114.

² H. Jireček: *Právníký život v Čechách a na Moravě v tisícileté době od konce IX. do konce XIX. století*. Praha—Brno 1903, s. 8—9; F. Hrubý: *Církevní zřízení v Čechách a na Moravě od X. do konce XIII. století a jeho poměr ke státu*. Český časopis historický 1916, 22, s. 37—39, 44; V. Vaněček: *Pronikání římského a kanonického práva na území dnešního Československa od 2. pol. 9. století do 1. pol. 14. století*. Právněhistorické studie 1966, 12, s. 29; J. Kejř: *Pronikání kanonického práva do středověkého českého státu*. Revue církevního práva 1997, 8, s. 138.

biskupství³. První z řady osobností, které se zapsaly do tvářnosti a správní podoby olomoucké diecéze svými reformami, byl biskup Jindřich Zdík (1126—1150). Biskupem olomouckým jej jmenoval kníže Soběslav I. Ve Zdíkově osobnosti se spojovala nová zbožnost s úsilím o zreformování zanedbané diecéze; svojí činností vytvořil předpoklady pro emancipaci moravské církve z područí světské moci. Studoval na školách v Lutychu a v Magdeburku. V cizině se seznámil s církevním reformním hnutím. Významným počinem Zdíka bylo zřízení arcijáhensví, instituce obdařené vizitační pravomocí spojenou se soudní pravomocí nad klérem i laiky, v místech dosavadních šesti hradských kostelů (Přerov, Olomouc, Spytihněv, Břeclav, Brno, Znojmo — namísto dosavadních archikněžství a velkofarnosti). Arcijáhni se stali současně členy nové katedrální kapituly sv. Václava. R. 1144 získal od knížete Vladislava I. privilegia, jímž byli lidé kostela olomouckého vyňati z pravomoci knížecích úřadů — i tímto imunitním privilegiem předstihl vývoj⁴. Biskup Jindřich přispěl významným dílem též k rozšíření listiny jako prostředku písemného právního řízení⁵.

Zdíkovo skriptorium

Za Zdíkova episkopátu působí při olomouckém kostele písařská dílna, z níž vzešly dodnes dochované rukopisy s opisy děl Burcharda Wormského a Ivona z Chartres. K předním skvostům olomoucké kapitulní knihovny patří rukopis sig. CO 202; *Liber conciliorum et collecta Purcardi XIII librorum*. Její tři části obsahují procedurální ustanovení ke konání synodních soudů, kánony koncilů a rozsáhlý text, který je zvláštní redakcí Burchardova *Dekretu* v třinácti knihách. Některé knihy z původních dvaceti knih *Dekretu* byly vypuštěny, z jiných je

³ J. Válek a: *Dějiny Moravy*. I. Brno 1991, s. 38; J. Kadlec: *Přehled českých církevních dějin*. I. Praha 1991, s. 79—80; J. Žemlička: *Čechy v době knížecí (1034—1198)*. Praha 1997, s. 98.

⁴ F. Hrubý: *Církevní zřízení...*, s. 267—269; K. Krofta: *Kurie a církevní správa zemí českých v době předhusitské*. Český časopis historický 1904, 10, s. 128; V. Medek: *Osudy moravské církve do konce 14. věku*. Praha 1971, s. 50—64; J. Janak, Z. Hledíková: *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*. Praha 1989, s. 208—211; J. Kadlec: *Přehled...*, I, s. 114—115, 118—119; J. Žemlička: *Čechy...*, s. 246; J. Kůřil: *Olomoucký biskup Jindřich Zdík*, dizertace KThF v Praze—Litoměřicích 1968.

⁵ K Zdíkovým listinám J. Bistfický: *Studien zum Urkunden- Brief und Handschriftenwesen des Bischofs Heinrich Zdík von Olmütz*. Archiv für Diplomatik, Schriftgeschichte, Siegel- und Wappenkunde 1980, 26, s. 135—158; Tenže: *Písemnosti olomouckého biskupa Jindřicha Zdíka*. Sborník archivních prací, 1983, 23, s. 32—74; Tenže: *Zdíkovy listiny*. Český časopis historický 1998, 96, s. 292—306.

pořízen výtah; některé kapitoly naopak přibýly. Práce v intencích usilování reformní strany zdůrazňuje vedoucí postavení papežské kurie a církve. Druhým rukopisem, který vznikl ve Zdíkově skriptoriu, byla sig. CO 205 obsahující *Tripartitu* Ivona z Chartres. Olomoucká kapitulní knihovna se takto řadí mezi nevelký počet evropských knihoven, v kterých je Ivonova *Tripartita* dochována. Spíše liturgické předpisy obsahuje rukopis sig. CO 135: tzv. *Ordines Romanae ecclesiae* zaznamenávají postup při provádění základních církevních obřadů jako je křest, mše, ordinace atp.⁶

Patronátní právo. Volba biskupa. Papežské exempce

Dekretály papeže Alexandra III. (1159—1181) vymezily vztah vlastníka kostela ke svému dosavadnímu majetku. Vlastník se postupně mění v patrona. Zatímco poměr vlastníka ke kostelu byl záležitostí soukromoprávní, poměr patrona ke kostelu již spadal do oblasti církevního práva. Ještě na počátku 13. století v českých zemích trval názor, že kostel je majetek soukromý. Postupně se prosazuje pojetí, v kterém je respektováno biskupovo výhradní právo k spirituáliím. Nejvíce dokladů o měnicích se poměrech na Moravě pochází z doby olomouckého biskupa Roberta (1201—1240). Řada listin, v kterých potvrzuje patronátní právo v souvislosti se změnami vlastníků, se počíná rokem 1220, kdy stvrzuje klášteru v Louce patronátní právo kostela v Příměticích. Ve stejné politice pokračuje biskup Bruno ze Schauenberku. V relaci papeži z r. 1273 Bruno na rozdíl od pražské diecéze nereferuje o porušování platných předpisů o patronátním právu v olomoucké diecézi. Postupně se prosazuje imunita klerických osob. O měnicím se poměru státu a světské moci versus církev svědčí i posun ve způsobu ustavování olomouckých biskupů. Zatímco biskup Robert (a všichni jeho předchůdci) byl ještě jmenován českým knížetem, popř. králem, jeho nástupci měli již být ustavováni kanonicky. Roku 1206 obdržel olomoucký kostel od krále Přemysla Otakara I. privilegium, v němž je mu propůjčena volba biskupa podle kanonických předpisů. Od r. 1324 si obsazení olomouckého biskupského stolce vyhrazovali papežové. Nelibost diecézních biskupů vy-

⁶ M. Boháček: *Nejstarší právnické rukopisy v olomoucké kapitulní knihovně*. In: *Sborník Krajského vlastivědného muzea v Olomouci*. B IV. Olomouc 1956—1958, s. 327—337; M. Flodr: *Skriptorium olomoucké*. In: *Spisy univerzity v Brně — filosofická fakulta*. Sv. 67. Praha 1960, s. 66—76, 120—124, 128, 244—254; J. Kejř: *Prameny a literatura kanonického práva ve středověkých soupisech knihoven v českých zemích*. Studie o rukopisech 1985, 24, s. 22—23.

volávaly papežské exempce duchovních institucí z jejich pravomoci. První takové privilegium dostal na Moravě klášter Velehradský (1208). Papež bere klášter pod svoji ochranu. Je osvobozen od placení desátků; biskup ani nikdo jiný nesmí pohánět klášter před svůj soud. Formulace dalších vydávaných privilegií byla zmírněna v důsledku ustanovení 4. lateránského koncilu⁷.

Mohučské provinciální synody

Příslušnost olomoucké diecéze do církevní provincie mohučské znamenala právní závislost právního života na normách vydávaných mohučskými metropolity. 4. lateránský koncil roku 1215 rozhodl o každoročním konání provinciálních synod; ustanovení bylo r. 1234 pojato do *Liber extra*⁸. A právě tyto synody, shromáždění vyššího kléru a sufragánů, se staly prostředkem razantního prosazování kanonickoprávních pravidel do života kléru a farníků. Povinnost účasti se samozřejmě vztahovala i na olomoucké biskupy. Arcibiskupové na provinciálních synodách vydávali provinciální statuta, v kterých publikovali svá ustanovení a ustanovení vyšší právní síly. Z polateránských synod, na kterých mohučtí arcibiskupové vydali významnější statuta, stojí za zmínku Siegfriedova synoda ve Fritzlaru z roku 1244, mohučská synoda Wernera von Eppenstein z r. 1261, synoda Gerharda II. r. 1292 v Aschaffenburgu a především provinciální synoda mohučského arcibiskupa Petra z Aspeltu slavená r. 1310. Platí, že každá novější sbírka synodálních ustanovení je v zásadě přepracováním a kompilací provinciálních statut předchůdců v arcibiskupském úřadě. Takovou sbírkou nařízení předcházejících stanov jsou i Aspeltova statuta, která jsou ale na rozdíl od starších uspořádána podle systému knihy dekretálů Řehoře IX. — tituly jednotlivých kapitol všech čtyř knih odpovídají doslovným označením titulů pěti knih papežských dekretálů⁹.

⁷ K. Krofta: *Kurie a církevní správa...*, s. 139—152, 255—256, 265—272; Český časopis historický 1906, 12, s. 10—17. K vlivu římského práva v 13. století viz M. Boháček: *Das römische Recht in der Praxis der Kirchengerichte der böhmischen Länder im XIII. Jahrhundert*. Studia Gratiana 1967, 11, s. 273—304.

⁸ X 5, 1, 25.

⁹ K. J. Hefele: *Conciliengeschichte*. V. Freiburg im Breisgau 1886, s. 1099—1101; VI. Freiburg im Breisgau 1890, s. 69—77, 275—278, 497—503. R. Zelený: *Synodální život v pražském biskupství (973—1344)*. In: *Tisíc let pražského biskupství 973—1973*. Praha 1973, s. 66—74, 78, pozn. 45. Edice statut: J. F. Schannat, J. Hartzheim: *Concilia Germaniae*. III. Colonia Agrippina 1760, s. 571—575, 596—615; IV. Colonia Agrippina 1761, s. 7—16, 174—224.

Míra rozšíření a vliv mohučských statut na právní život moravské církve lze jen těžko posuzovat; známy jsou pouze příležitostné odkazy na ustanovení statut.

Biskup Bruno ze Schauenburku. Diecézní synody 13. století

O zlepšení správy olomoucké diecéze, a to jak spirituální, tak temporální, se významně zasloužil biskup Bruno ze Schauenburku (1245—1281). Biskupem jej jmenoval papež Inocenc IV. Na statcích biskupství zavedl lenní zřízení. V ambiciózních plánech krále Přemysla Otakara II. hrál jako jeho přední rádce významnou roli; zamýšlené české arcibiskupství mělo mít centrum v Olomouci¹⁰. Za biskupa Bruna se objevují první zmínky o oficiálové na Moravě (1267—1269)¹¹. Jak nám Bruno ve své relaci papeži z r. 1273 dokládá, synodní soudy se na Moravě nekonaly; stěžuje si, že pro jejich nedostatek nelze uplatnit nad laiky soudní pravomoc¹². Diecézní biskupové byli podle již zmíněného koncilního ustanovení (1215) povinni ve svých diecézích svolávat diecézní synody, na nichž měli publikovat ustanovení synod provinciálních. Na Moravě se masivně institut diecézní synody prosazuje za biskupa Bruna. První prokázanou synodu na Moravě ale slavil již Brunův předchůdce v biskupském úřadě Konrád z Friedbergu (1240—1247) v Pustiměři r. 1243. Brunovy synody známe z let 1252, 1253, 1266, 1267, 1270 a z r. 1277. konaly se v Kroměříži, v jednom

¹⁰ V. Medek: *Osudy...*, s. 34, 89—107; J. Kadlec: *Přehled...*, I., s. 148—149.

¹¹ Pravidelně se pak s oficiály biskupů olomouckých setkáváme až od 20. let 14. století. B. Kubíčková: *K počátkům pražského oficialátu*. In: *Sborník příspěvků k dějinám hlavního města Prahy*. V. Praha 1932, s. 396—397. Od r. 1469 jsou ve zlomcích zachovány knihy biskupských oficiálů (*acta iudiciaria*). Zápisy soudních akt zachycují jednotlivá stadia řízení, konaného před oficiálem nebo administrátorem, vesměs o sporných záležitostech; J. Šebánek, Z. Fiala, Z. Hledíková: *Česká diplomatika do roku 1848*. Praha 1984, s. 153.

¹² F. Hrubý: *Církevní zřízení...*, s. 286; Z. Fiala: *Správa a postavení církve v Čechách od počátku 13. do poloviny 14. století*. Sborník historický. 1955, 3, s. 78. Existenci synodního soudnictví v českých zemích dále vyvracel E. Ott: *Beiträge zur Rezeptions-Geschichte des römisch-canonischen Processes in den böhmischen Ländern*. Leipzig 1879, s. 14, pozn. 20 a V. Novotný: *České dějiny...*, I., 3, Praha 1928, s. 405—409. Dokladem pro synodní soudnictví na Moravě v 12. století, respektive za J. Zdíka, by mohl být již zmíněný kodex CO 202 knihovny olomoucké kapituly; M. Boháček: *Nejstarší právnické rukopisy...*, s. 333—334. V. Medek: *Osudy...*, s. 91 mylně institut synodního soudu (sendu) spojuje s institutem diecézní synody a píše o sendech za Bruna.

případě v Olomouci v různých termínech; u kroměřížských synod se opakuje termín sv. Mořice (22. září) či den následující — sv. Mořici je zasvěcen kapitulní chrám v Kroměříži. Existují náznaky, že alespoň v části svého episkopátu Bruno slavil diecézní synody každoročně. S jedinou výjimkou nemáme doklady o vydání ustanovení obecnějšího charakteru na synodě; statuta se žádná nedochovala. Prameny moravské diecézní synody 13. století představují viceméně jako místa uplatňování biskupovy soudní pravomoci v konkrétních soudních sporech — většinou jsou řešeny spory o patronát či desátky¹³.

Podle ustanovení Inocence III. dómské a kapitulní školy měly poskytovat rovněž základy církevního práva. V listině z r. 1305 je zmíněn při olomoucké kapitule Radslaus, doctor parvorum (parvi bylo jedno z označení začátečníků v právním studiu). K roku 1284 jsme informováni o scholárovi *domini archidiaconi in consiliis*. Liber extra obsahuje ustanovení, podle něhož studenti práv na univerzitách jsou na čtyři roky sprostěni od povinnosti rezidence; biskup je mohl uvolnit až na sedm let. Doktorem dekretů byl pražský a k r. 1306 též olomoucký kanovník Ulricus z Paběnic. Již z doby před založením pražského vysokého učení r. 1348 jsou doklady o českých scholárech na italských univerzitách, hlavně v Boloni a v Padově. Tam před r. 1273 studoval například mistr Jan, kanovník v Olomouci a v Kroměříži, plebán v Osoblaze. V době biskupa Bruna působil jako jeho delegovaný soudce mistr Werhner, kanovník pražský a olomoucký. V listiném materiálu jsou jmenováni coby právně zdatní například „iurisperitus Joannes, scolasticus Olomucensis” (1293) a „in iure canonico expertus” Luček Mikulášův (1341, oba olomoučtí kanovníci), dále např. „iurisperitus magister Petrus de Brunna” (1333), kanovník „iurisperitus” Theodorik Divišův (1343), mistr Vich, iurista (1348)¹⁴. První aktivity inkvizice na Moravě lze snad dát do souvislosti s šířením hereze v Rakousích v 50. letech 13. století. Roku 1318 Jan XXII. jmenoval pro Moravu papežským inkvizitorem minoritu Hartmana. Nového inkvizitora pak jmenoval r. 1335 Benedikt XII.; byl jím minorita Petr z Načeradce¹⁵.

¹³ B. Dudík: *Mährens allgemeine Geschichte*. X. Brünn 1883, s. 54–63; P. Krafl: *Předhusitské synody olomoucké diecéze*. Český časopis historický 1996, 94, s. 741–744, 749–751.

¹⁴ E. Ott: *Beiträge zur Rezeptions-Geschichte...*, s. 32–33, 35, 37, 43, 46, 48; E. Ott: *Das Eindringen des kanonischen Rechts, seine Lehre und wissenschaftliche Pflege in Böhmen und Mähren während des Mittelalters*. In: *Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte*. 34. *Kanonistische Abteilung* 1913, 3, s. 59, 78.

¹⁵ J. Kadlec: *Přehled...*, I., s. 156, 181; V. Medek: *Osudy...*, s. 116.

Pražská církevní provincie. Pražské provinciální synody

Neúspěšné pokusy o založení české církevní provincie sahající až do období knížete Břetislava I. (1035—1055) dosáhly naplnění v polovině 14. století. Bulou *Ex suprema providentia maiestatis* je roku 1344 papežem Klimentem VI. pražské biskupství povýšeno na arcibiskupství. Pražskému arcibiskupovi je současně podřízen jako sufragán biskup olomoucký a litomyšlský. Tímto se současně mění právní poměry v diecézi. Většina olomouckých biskupů 14. století se zdržovala u pražského dvora. Z výrazných osobností byl biskupem v Olomouci Jan Volek, nemanželský syn krále Václava II., a kancléř Karla IV. Jan ze Středy. Pro zákonodárství olomoucké diecéze mají význam rovněž pražské provinciální synody. Arnošt z Pardubic vyhlásil na pražské diecézní synodě r. 1353 úmysl svolávat provinciální synodu každoročně. Přesto ale byly v dlouhé řadě synod pražských arcibiskupů spolehlivě jako synody provinciální identifikovány toliko synody dvě: první Arnošta z Pardubic slavená 11.—12. listopadu 1349, druhá synoda Jana z Jenštejna z 29. dubna 1381. Na provinciální synodě r. 1349 publikoval Arnošt z Pardubic kodifikaci. Jenštejn slavil svoji provinciální synodu (1381), na níž vydal krátká statuta, současně jako legátskou synodu pro Čechy, Moravu a diecéze míšeňskou, bamberskou a řezenskou; roku 1365 papež Urban V. jmenoval pražského arcibiskupa trvalým legátem pro zmíněné oblasti¹⁶.

Kodifikace Arnošta z Pardubic

Základním kamenem partikulárního práva církevního na území pražské církevní provincie se stala provinciální statuta prvního pražského arcibiskupa Arnošta z Pardubic (1343—1364) vydaná na provinciální synodě r. 1349. Statuta

¹⁶ J. Janák, Z. Hledíková: *Dějiny...*, s. 213—214; J. Kadelc: *Přehled...*, I., s. 186—188, 205; Z. Hledíková: *Synody v pražské diecézi v letech 1349—1419*. Československý časopis historický 1970, 18, s. 131; R. Zelený: *Councils and Synods of Prague and their Statutes (1343—1361), separatim ex Apollinaris*. 45. Roma 1972, s. 4—6, 8, 83; J. V. Polc: *Councils and Synods of Prague and their Statutes 1362—1395*. Apollinaris 1979, 52, s. 207. Edice statut z r. 1381: J. V. Polc: *Statutes of the Synods of Prague, 1380—1386*. Apollinaris 1980, 53, s. 134—140. Otázkou je, zda i pražská synoda z 18. října 1386 nemohla mít charakter synody provinciální a legátské—originál jejich statut se dochoval v archivu kláštera Altselle u Míšně a v archivu olomoucké kapituly: J. V. Polc: *Councils...*, s. 225, 227, 235; edice: J. V. Polc: *Statutes of the Synods of Prague (1386—1395)*. Apollinaris 1980, 53, s. 424—427.

jsou z velké části zhuštěnou a zestručněnou verzí provinciálních statut Petra z Aspeltu z r. 1310; ustanovení Aspeltoých statut Arnošt oproš'tuje od jejich mnohomluvného stylu. Jinde vydavatel čerpá přímo z ustanovení platného kanonického práva. Výlučná kodifikace obsahuje 86 článků dotýkajících se široké škály otázek dosud normativně upravovaných. Ruší se pravidlo, podle něhož odvolání od biskupského soudu v Olomouci směřovalo do Mohuče, k soudu mohučského metropolity či jeho oficiála. Řada ustanovení se týká obsazování beneficií, prezentace k nim, popř. zajištění pozůstalosti zemřelého beneficiáta pro nástupce. S obsazováním beneficií souvisí otázka potulných a cizích kleriků. Vymezena je pravomoc arcijáhnů — má se napříště soustředit na případy manželské a lichevní¹⁷; ostatní je vyhrazeno soudu biskupa. Poddaným nemá být bráněno apelovat ve sporných věcech u vyšších představených. Půhon církevního soudu stačí v případě nebezpečení vyhlásit z kazatelny. Právníckých znalostí měli kněží a řeholníci uplatňovat toliko ve prospěch svého kostela a kláštera. Četná jsou ustanovení upravující poměr kléru a světské moci; dodržování klerické imunity, patronátní právo. Arnošt nařizuje přesně rozlišovat spory světské a církevní, rozlišuje, kdy lze podat apelaci a kdy ne. Upraveny jsou normy života duchovenstva, udělování svátostí. Opomenuta nejsou ustanovení o Židech, lichvě a bludařích všeho druhu. Statuta stanovují, jak se má vystupovat vůči exkomunikovanému. Arcijáhni, venkovští děkani a správci far si měli obstarat po jednom exempláři provinciálních statut¹⁸. Po celé období středověku nebyla vydána provinciální statuta, která by svým významem Arnoštovu kodifikaci zastínila. Na Moravě (v Brně a v Olomouci) je dochováno celkem dvanáct rukopisů s opisy těchto provinciálních statut. O jejich významu pro následující staletí svědčí i skutečnost, že se objevují mezi prvními českými prvotisky. Roku 1476 byla v Plzni vydána, tento tisk je znám jako první tisk, který vyšel s autentickým označením místa i data vzniku a jako první dvoubarevný tisk v českých zemích¹⁹.

¹⁷ Vizitační instrukci (interrogatorium), která upravovala postup moravských arcijáhnů při vizitaci, vydal A. Neumann: *Prameny k dějinám duchovenstva v době předhusitské a Husově*. Olomouc 1926, s. 184—186. Na konci interrogatoria je zprípisek informující o původu jeho vzniku — jako výťah z diecézních statut. Srov. Z. Hledíková: *Česká vizitační interrogatoria do počátku 15. století*. Československý časopis historický 1968, 16, s. 81. Jediným dochovaným vizitačním protokolem z olomoucké diecéze, je text datovaný Z. Hledíkovou do let 1353—1363: Táž: *Vizitace jihomoravských farností v pol. 14. století*. Jižní Morava 1970, 6, s. 17—26.

¹⁸ Edice: B. Dudík: *Statuten der ersten Prager-Provincial-Concils vom 11. und 12. November 1349*. Brünn 1872; R. Zelený: *Councils...*, s. 27—81. Srovnej K. J. Hefele: *Conciliengeschichte...*, VI., s. 594—599; J. Vyskočil: *Arnošt z Pardubic a jeho doba*. Praha 1947—1948, s. 289—304.

¹⁹ M. Bohatcová a kol.: *Česká kniha v proměnách staletí*. Praha 1990, s. 124, 141; R. Zelený: *Councils...*, s. 14, 16.

Pražská univerzita

K rozvoji právní vědy, rozšíření a širšímu uplatnění kanonického práva napomohlo založení pražské univerzity r. 1348. Na univerzitě se podobně jako v Paříži vytvořily čtyři univerzitní národy: bavorský, český, saský a polský. Členové univerzity původem z Moravy byli podle statut univerzity zahrnuti do národa českého. Nejpozději roku 1350 zahájila činnost právnická fakulta. Z obou učených práv, římského a kanonického, jednoznačně převažovala výuka a zájem o právo kanonické. Práva studovali především ti, kdo se snažili vytvořit si podmínky pro dosažení církevních hodností a postup v kariéře. Většině posluchačů stačilo nabýt dostatečných znalostí a nesnažili se získat hodnosti bakaláře či doktora. Po dobu trvání právnické univerzity v Praze dosáhlo akademického gradu jen necelých 8% posluchačů. Kombinace správního systému boloňského, ve kterém dominovali scholárové, a pařížského vedl ke konfliktům mezi právníky a artysty. Roztržka vyústila v odtržení právnické fakulty a vytvoření samostatné právnické univerzity r. 1372, která pak na prahu husitské revoluce r. 1419 zaniká²⁰. Z učitelů pražské právnické univerzity byli olomouckými kanovníky *magister artium*, *licenciatus in decretis*, *lector Sexti et Clementinarum* Mikuláš Puchník, který začal přednášet asi r. 1382, a doktor dekretů Bohuslav z Krnova, který je na univerzitě dosvědčen k r. 1380 a zdá se, že přednášel ještě r. 1396. Z olomouckých biskupů byli nositeli doktorského gradu Petr Jelito (1381—1387), který studoval v Boloni, Perugii a v Římě a působil u papežského soudu, Jan Mráz (1397—1402) a auditor papežské stolice Konrád ze Zvole (1430—1434), jenž studoval v Boloni a v Římě, r. 1406 se stal licenciátem na pražské právnické univerzitě, o rok později doktorem dekretů. Doktorem „v právech duchovních“ byl i Kunešův příbuzný biskup Bohuš ze Zvole (1454—1457). Roku 1382 byl promován doktorem práva probošt olomoucké kapituly Matěj z Mutěnina. Bakalářem dekretů byl například generální vikář olomouckého biskupa Jana Železného Jakub z Brna. Na Moravě měla prebendu řada předhusitských generálních vikářů pražské arcidiecéze s právnickým gradem. Mimo již zmíněného Puchníka byli olomouckými kanovníky doktor dekretů Jan Paduánský, licenciát práv Jan zv. Kantor z Litomyšle, doktor dekretů Adam Benešův z Nežetic a bakalář práv Václav Mikulášův zv. Nos z Olomouce²¹.

²⁰ *Dějiny Univerzity Karlovy 1348—1990*. Red. F. Kavka, J. Petráň. I. Praha 1995, s. 32—36, 64, 163—182; J. Kejř: *Dějiny pražské právnické univerzity*. Praha 1995.

²¹ R. Zelený, J. Kadlec: *Učitelé právnické fakulty a právnické univerzity pražské v době předhusitské (1349—1419)*. In: „Acta Universitatis Carolinae — Historia Universitatis Carolinae Pragensis”. 18. Praha 1978, s. 80—81, 83; *Katalog moravských biskupů, arcibiskupů a kapitul staré*

Kanonistické rukopisy na Moravě

Výrazný podíl ve fondech v českých zemích mají rukopisy vzniklé ve 14. století nebo ještě později. Rozhodná většina z nich vznikla v cizině a byla odtud získána koupí ať již z Itálie (severoitalská skriptoria) nebo z jižní Francie. Též jihoněmecký původ lze prokázat, a jen v malé míře se setkáváme s rukopisy anglického původu, což je ve shodě se směrem studijních cest scholárů — právníků z českých zemí. Obrázek o situaci v některých středověkých knihovnách nám umožňují učinit soudobé seznamy knih, které v nich byly uloženy. Jen velmi malý počet knih se skutečně dochoval a naopak řada rukopisů, které se dochovaly, není evidována v dobových soupisech, nebyla tehdy součástí fondu. Celé knihovny zanikly beze stop ve válkách, požárech, při změnách vlastníků nebo při rušení církevních institucí. Zhruba ze čtyř stovek rukopisů, o nichž podávají zprávu staré soupisy a jež lze zařadit do pramenů a literatury kanonického práva v Čechách a na Moravě, se jich zachovalo jen jedenatřicet. Nadto více než polovina z identifikovaných je uložena v knihovně olomoucké kapituly, která je jedním z nejvýznamnějších fondů nejen na Moravě ale v České republice. Podobně jako se dochovalo minimum z rukopisů *Dekretu Graciána*, zaznamenaných ve středověkých knižních katalozích, postrádáme i rukopisy *Compilationes antiquae* a díla související s jejich vznikem a rozšířením. Jediné dva rukopisy jsou uloženy v knihovně olomoucké kapituly. Nejčastěji zastoupeným dílem klasické kanonistiky, jež byla zastoupena v našich středověkých knižních fondech, byl *Liber extra*. *Dekret Graciánův* a z děl o dekretu *Casus decretorum* v přepracování, které zpracoval Bartholomaeus Brixiensis, *Liber extra* a dílo *Summa super titulis decretalium, Clementinae* v jednom svazku s *Liber sextus*, práci *Archidiacona* od Guidona de Baysio, *Lecturu super regulis iuris* z *Liber sextus*, rukopis řádné glosy Iohannis Andreae a další rukopisy s traktátovou literaturou vlastnila olomoucká kapitula. Vlastníkem *Graciána*, *Liber extra* a blíže neurčeného *casus in terminis decreti et decretalium* byl například olomoucký probošt Pavel z Prahy. Poměrně bohatou knihovnu právnické literatury shromáždil olomoucký biskup Bohuš ze Zvole (1454—1457)²².

i nově doby. Red. B. Zlámal. Olomouc 1977, s. 114; K. Pohl: *Beiträge zur Geschichte der Bischöfe von Olmütz im Mittelalter. Dissertation.* Breslau 1940, s. 41, 44, 50, 80—82; E. Ott: *Beiträge zur Rezeptions-Geschichte...*, s. 39—40; H. Jireček: *Právnický život...*, s. 173, 226; M. Boháček: *Rukopisná sbírka učeného právníka a biskupa Bohuše ze Zvole v Univerzitní knihovně olomoucké.* Sborník historický 1960, 7, s. 115; Z. Hledíková: *Úřad generálních vikářů pražského arcibiskupa v době předhusitské.* In: „Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et historica, monographia”. 41. Praha 1971, s. 118, 123, 127, 129, 134.

²² J. Kejř: *Studium legistických a kanonistických rukopisů.* Studie o rukopisech 1984, 23, s. 88; Tenž: *Prameny a literatura kanonického práva...*, s. 13—49; M. Boháček: *Rukopisná sbírka...*,

Diecézní synody na Moravě ve 14. století

Ve 14. století se charakteristiky synodálního života na Moravě radikálně mění. Na počátku století slavil synodu biskup Petr II. de Pontecorvo (1311—1316). Další známou synodou je kroměřížský synod z 24. září 1318. Na ní vydal biskup Konrád I. nejstarší známá synodální statuta olomoucké diecéze. Další synody a statuta následují v přibližně třicetiletých intervalech: statuta biskupa Jana Volka ze synody konané na neznámém místě roku 1349 a krátká statuta Jana ze Středy vydaná na diecézní synodě v Kroměříži 21. května 1380. Při olomouckém kostelu byla uložena úřední kniha s opisy statut — *liber statutorum*. Statuta se dochovala v opisech v rukopisech; ve většině rukopisů nacházíme řadu opisů („catena”) složenou z textů provinciálních statut Arnošta z Pardubic, diecézních statut Konráda I. a diecézních statut Jana Volka. Žádné ze středověkých statut olomouckých biskupů neměly charakter výlučný; lze předpokládat jejich souběžné užívání. Konrád I. ve svých statutech věnuje pozornost zachovávání celibátu a snaží se zabránit, aby faráři darovali dětem své konkubíny něco z kostelního majetku. Zdůrazněna je povinnost rezidence. Upraveno je udělování svátostí. Kněží nemají navštěvovat hospody a hrát v nich kostky. Potulní klerici mají být vyhnáni z diecéze, cizí klerici nesmí bez povolení olomouckého biskupa celebrovat a udělovat svátosti. Žádný klerik nemá být volán před světský soud. Konrád I. dále stanovil, že manželské spory má rozsuzovat toliko oficiál nebo arcijáhen, a to osobně, nikoliv v zastoupení. Připomenuto je vybírání desátků. Řádové komunity, mají-li patronát, smí presentovat toliko světského kněze. Jestliže by někdo zabil, zranil, okradl klerika, stihne jej exkomunikace. Pohřben v blízkosti kostela nesmí být ten, kdo zemře v těžkém hříchu.

Statuta Jana Volka se věnují otázce cizích kleriků a jejich připuštění k výkonu duchovní služby. Popsán je oděv a předměty osobní potřeby, které klerici smí a nesmí nosit a užívat. Je podán výčet svátků, které měly být slaveny; zaveden je svátek sv. Cyrila a Metoděje a svátky sv. Korduly a sv. Kristina. Upravena je forma přinášení eucharistie k nemocným a s tím spojené odpustky. O významu pečete při správě diecéze, respektive při publikaci a provádění příkazů nadřízených, vypovídá nařízení plebánům, aby si opatřili pečť. V kompetenci faráře zůstává volba správce farní školy. Kněží si mohou udělit vzájemně absoluci, s výjimkou záležitostí vyhrazených biskupovi. Jedno ustanovení je

s. 79—122; J. Kejř: *Les manuscrits du décret de Gratien dans les bibliothèques tchecoslovaques*. Studia Gratiana 1962, 8, s. 3—113; Ten ž: *The Medieval Canon Law in Manuscripts of Bohemian Libraries*. In: *Proceedings of the Seventh International Congress of Medieval Canon Law, Monumenta iuris canonici, series C — subsidia*. 8. Vatican 1988, s. 153—168.

namířeno proti libovůli patronů duchovních beneficií. Volek dále ustanovil, že v místech, kde se zdržují lupiči církevního majetku a ti, kdo zajímají kleriky, bylo upuštěno od bohoslužeb. Tento stav má trvat až do dosažení nápravy a navrácení lupu. Připomenut je dekret požadující pro Židy separované obydlí. Statuta Jana Volka jsou naprosto nedotčena kodifikací Arnošta z Pardubic z 11.—12. 11. 1349. Nenajdeme ani prostý příkaz vlastnit opis Arnoštových statut a nařízení dodržovat je. Navíc obsahují odkaz na mohučská provinciální statuta, což Arnoštova výlučná kodifikace zakazuje. Volek svá statuta tedy roku 1349 vydal patrně na diecézní synodě, která se konala před listopadovou provinciální synodou. Jediným obsahem statut Jana ze Středy je příkaz dodržovat článek statut Jana Volka *De imminucione ecclesiarum (De spoliatoribus ecclesiarum)*²³.

Morava od poslední čtvrtiny 14. století

Na synodě roku 1380 nebylo Volkovo ustanovení věnované tématu *spoliatores ecclesiasticorum bonorum et captivatores clericorum* připomínáno naposledy. Papež Urban VI. vydal roku 1386 na žádost děkana a olomoucké kapituly bulu, v níž nařizuje opatu kláštera Skotů ve Vídni, aby z apoštolského pověření potvrdil starší články mohučských provinciálních a olomouckých diecézních statut věnované lupičům církevního majetku a těm, co zajímají kleriky. Zdůraznění mohučských statut pro Moravu přibližně třicet let po vzniku české církevní provincie a vydání pražských provinciálních statut je nepochybně zajímavé. Aktivita víderského opata nám známy nejsou. Roku 1387 a 1388 byly vydány notářské instrumenty, které transsumují aktuální články z kodifikace Arnošta z Pardubic a diecézních statut Konráda I. a Jana Volka a statuta Jana ze Středy²⁴. Počátek 15. století je ve znamení šíření myšlenek anglického teologa

²³ P. Krafl: *Několik poznámek k edicím předhusitských synodálních statut olomoucké diecéze*. In: *Sborník prací filosofické fakulty brněnské univerzity, řada historická*. C 43, 1996, s. 62—66; Tenže: *Předhusitské synody...*, s. 742—743, 747—748, 755—758, 751—753; V. Medek: *Osudy...*, s. 114—115. Edice statut: J. F. Schannat, J. Hartzheim: *Concilia...*, IV., s. 269 - 273, 336—341, 523; A. T. Fasseau: *Collectio synodorum et statutorum almae diocesis Olomucenae in IV partes distributa*. I. Rezi 1766, s. 1—7, 15—24; *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*. VI. Ed. P. Chlumecký. Brunn 1854, supplementa č. 22, s. 385—391; VII. Ed. P. Chlumecký. Brunn 1858, č. 984, s. 691—700; XI. Ed. V. Brandl. Brunn 1885, č. 191, s. 173.

²⁴ *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae* XI. Ed. V. Brandl. Brunn 1885, č. 407, s. 364—365; č. 415, s. 370—371; *Regesta Bohemiae et Moraviae aetatis Venceslai*. IV. Ed. B. Kopiczková. Praha 1989, č. 83—84, s. 58—59; č. 105, s. 66.

Jana Viklefa v Čechách; na dynamice nabírá české reformní hnutí. Morava je za vlády markraběte Jošta sužována lokálními válkami a řáděním lapkovských družin. Hnacím motorem konfliktů byly spory mezi moravskými markrabaty Joštem a Prokopem a spory markrabat s olomouckými biskupy, z nichž Karel IV. učinil přímé a bezprostřední lenníky českého krále. Olomoučtí biskupové se rychle střídali. Často se olomouckými biskupy stávali za odměnu oddaní stoupenci a služebníci krále, kteří se správou diecéze zabývali jen málo. Moravská města zachovala věrnost církvi, hlavní husitskou silou se na Moravě na rozdíl od Čech stávají páni. V důsledku toho na Moravě nedošlo k revolučnímu výbuchu jako v Čechách. Byla zachována kontinuita správních struktur olomouckého biskupství²⁵.

Husitství a kanonické právo

Reformační spisy, mluvící-li o církevních právních institucích, podrobují je přísné kritice. V konfliktu mezi morálkou a právem, které se nejednou projevuje v různých právních systémech, je pro husitské myslitele rozhodující kategorií morálka. V tomto smyslu používají Hus a jeho spolubojovníci *Dekretu Graciánova* i papežských zákoníků. Reformátoři posuzovali právní normy z hlediska odmítání „lidských nálezků“ a z hlediska výlučné platnosti zákona božího; tradice je postavena do protikladu se zákonem božím. Pojetí zákona Božího jako vrcholné formy, která v sobě obsahuje všechny ostatní normy a nemůže být doplněna ani měněna, vede Husa k sepsání díla *De sufficientia legis Christi*. Současně ale u husitských teoretiků nalézáme četné citáty církevněprávních sbírek; ke kritice špatného, hříšného a zesvětštělého stavu v církvi používají církevních předpisů. Husitští učenci bohatě využívají skutečnosti, že právní sbírky obsahují mnoho kapitol, které byly původně toliko liturgickými pravidly, morálními zásadami, poučeními ve sporných teologických záležitostech nebo penitenciální příkazy a teprve sekundárně se staly právními pravidly²⁶.

²⁵ F. Hoffmann: *Morava před husitskou revolucí*. Časopis Moravského muzea, vědy společenské 1984, 69, s. 49—78; 1985, 70, s. 103—146; J. Válek: *Morava a husitská revoluce*. In: *Moravský historický sborník*. Brno 1986, s. 89—124; J. Válek: *Studie k dějinám husitské revoluce*. I. *Studia comeniana et historica* 1979, 20, s. 5—30; II.—V. Jižní Morava, 1982, 18, 21, s. 48—66; 1985, 21, 24, s. 89—108; 1987, 23, 26, s. 65—84; 1988, 24, 27, s. 91—114; Tenž: *Dějiny Moravy...*, s. 87, 103—110, 115—149.

²⁶ J. Kejř: *Právní myšlení v dílech husitských teoretiků*. Studie o rukopisech 1978, 21, s. 200—202; V. Kybal: *Učení Mistra Jana Husa*. I. Praha 1923, s. 75—77, 353—359; J. Kejř: *Das*

Diecézní synody a statuta 15. století. Vyškovská statuta

Až třicet tři let po synodě Jana ze Středy byla svolána nová diecézní synoda. Konala se 1. září 1413 ve Vyškově, kam ji svolal patriarcha antiochejský Václav Králík z Buřenic, *commendatarius perpetuus ecclesie et episcopatus Olomucensis*. Statuta vydaná ve Vyškově jsou se svými čtyřicetitřemi články nejrozsáhlejšími ze všech středověkých moravských synodálních statut. Synodální statuta Konráda I. a Jana Volka jsou co do rozsahu přibližně poloviční. Normativně upravují širokou škálu otázek církevního života diecéze. Svoji formou jsou blízká spíše Arnoštovým provinciálním statutům, než soudobým diecézním statutům pražské diecéze. S větší mírou obecnosti statut a s patrným záměrem jejich dlouhodobé platnosti klesá i jejich schopnost vypovídat o nejaktuálnějších problémech diecéze. Lze vysledovat šest větších okruhů otázek, jimž se vyškovská statuta věnují: 1) šíření viklefismu, otázka obsazení a obsazování benefícia, cizí klerici; 2) vztah kleriků a světské moci (šlechta, města), ohrožení kleriků; 3) život kněží, 4) svátosti, mendikanti, pústy, 5) slavení svátků, 6) správní otázky. Řadu ustanovení patriarcha Králík přímo převzal z Arnoštových provinciálních statut, často se na tato statuta odkazuje a mnohé články jsou tvořeny prostým příkazem dodržovat příslušný kánon provinciálních statut z r. 1349. Zvláštní článek vyškovských statut obsahuje příkaz opsat si text Arnoštových statut; měly být čteny na děkanských konvokacích. Některá ustanovení jsou převzata z Konrádových (1318) a Volkových statut (1349). U statut vydaných na úsvitu husitské revoluce bychom předpokládali přítomnost ustanovení potírající věroučné bludy a jejich šíření. Králíkova statuta ale ve svém celku pouze protihusitským a protiviklefským manifestem nejsou. Jsme informováni o rozšiřování názorů týkajících se práva církve exkomunikovat a způsobilosti špatně žijících kněží vykonávat duchovní péči, proměňovat Tělo Páně a udělovat absoluci; patriarcha Králík se zmiňuje o cizích klericích, kteří heretické názory šíří. Samostatnou skupinu tvoří otázky instalace hradních kaplanů, instalace k církevním úřadům nebo k beneficiím, způsobilosti uchazečů o benefícia a vstup do řeholních komunit. Václav Králík přebírá Volkův článek o lupičích církevního majetku a těch, co napadají kleriky. Vydavatel si stěžuje na skutečnost, že poslové přinášející půhony před církevní soudy jsou zajímáni a olupováni, dokonce bičováni. O situaci na Moravě vypovídá i konstatování, že žádná ztráta majetku ani strach z fyzického ohrožení

Hussitentum und das kanonische Recht. In: *Proceedings of the Third International Congress of Medieval Canon Law, Monumenta iuris canonici, series C — subsidia.* 4. Vatican 1971, s. 191—204; Tenže: *Český stát a právo v předhusitské době.* In: *Jenštejn* 1977. Brandýs nad Labem 1977, s. 28—29; Tenže: *Pronikání...*, s. 147—148.

neomlouvá neposlušnost podřízeného vůči prelátovi. Pod třetí skupinu, týkající se života kleriků, spadají otázky dodržování rezidence, oděv kleriků a mešní oděv kněze, problém konkubinátu. Život kněžích, jejich chování a dodržování bohoslužebných řádů a kanonických ustanovení mají kontrolovat arcijáhni při vizitacích. Část statut je věnována svátostinám a svátostem, formě jejich podávání, bohoslužeb a se svátostmi spjatým problémem svatokupectví a rivality mezi světským klérem a žebravými mnichy. Několik článků se týká svátků a půstu. Další diecézní synody se měly scházet každoročně v Kroměříži²⁷. Zda-li patriarcha Králík své vlastní nařízení dodržel a svolával další synody, nevíme. Další synodu slavil v Olomouci r. 1419 generální vikář a oficiál biskupa Jana Železného Jakub z Brna. Poslední známou synodu konal v Brně r. 1431 biskup Kuneš ze Zvole. Oba vydali statuta: generální vikář Jakub pětičláneková a Kuneš patnáctičláneková. Vesměs opakují ustanovení starších statut; Kuneš plebánům přikázal vlastnit kopii provinciálních statut Arnošta z Pardubic a synodálních statut Václava Králíka z Buřenic²⁸.

Církevněprávní život ve středověké olomoucké diecézi byl velmi bohatý. Je úzce spjat se situací a stavem, který panoval v Čechách — v pražské diecézi. Stačí jen připomenout příslušnost k pražské církevní provincii (od r. 1344) a z ní vyplývající platnost provinciálních statut pražských arcibiskupů na Moravě a význam pražské právnické fakulty a právnické univerzity pro vzdělanost v zemích české koruny, tedy i na Moravě. Současně je nutné zdůraznit průkopnickou aktivitu olomouckých biskupů 12. a 13. století při ustavování některých církevněprávních institucí dlouho před jejich vytvořením v Čechách — příkladem může být arcijáhenství založená Jindřichem Zdíkem, diecézní synody slavené Konrádem z Friedberka a hlavně Brunem ze Schauenberku či funkce oficiála, o němž se první zmínky objevují právě na Moravě za Bruna. Pro současná kanonistická studia má velký význam velmi dobře zachovaná rukopisná knihovna olomoucké kapituly. Pro každodenní život faráře a jeho farníků měly nezastupitelný význam provinciální statuta z r. 1349 a synodální statuta olomouckých biskupů vydávaná v letech 1318—1431.

²⁷ P. Krafl: *Několik poznámek...*, s. 66—69; Tenže: *Předhusitské synody...*, s. 743—744, 754—755; Tenže: *Vyškovská synodální statuta (1413)*. Právněhistorické studie 1998, 35. Edice: J. F. Schannat, J. Hartzheim: *Concilia Germaniae*. V. Colonia Agrippina 1763, s. 39—43; A. T. Fasseau: *Collectio...*, I., s. 24—43; B. Dudík: *Statuten der Diöcese Olmütz vom Jahre 1413*. Brünn 1871.

²⁸ Edice: A. T. Fasseau: *Collectio...*, I., s. 43—50.